

Българската народна носия и тази в Перушица

Павлина Исова

фондохранител в ИМ Перушица

Българската национална носия се нарича народното облекло на българина от Възраждането до към средата на XX век, почти до наши дни. Заедно с езика и народните песни, тя претърпява дълго развитие, което я превръща в културен феномен. Носията въплъщава и отразява етническата специфичност и етнографското различие на българския народ, културата и бита. Традиционните облекла са създавани от женският вкус и въображение. Обикновено мъжете не взимат участие в този процес. Най-често използваните материали са лен, коноп, вълна, коприна и памук. Кожата е рядко използвана, главно за направата на цървули. Мъжките калпаци са правени от козина. До преди около 60 години българската народна носия е служи и за вид документ за самоличност. По отличителните ѝ белези може да се разбере от коя област идва даден човек, от кой род е и дори дали е семеен, или не. Шевиците по дрехите не са просто шарки, а древни мотиви предавани от поколение на поколение. Малцина обаче са тези, които знаят колко стара е тази традиция и историята на народната носия. Известно е, че ние българите сме изключително консервативни, но истината за възрастта на нашата носия надхвърля и най-смелите очаквания. Някои източници посочват, че първите облекла от подобен тип - кройката на българските поли и сукмани, бродираните орнаменти по тях, и т.н. са започнали да се изработват още преди 3500 години, тоест – традицията ни е на поне 3500 години. По своя характер носията е всекидневното работно облекло, което чрез художествена украса придобива празничен вид. Отличава се с изключителната си практичност при трудова дейност, традиционни обреди и празненства. Носията бива мъжка и женска, празнична и всекидневна като във всяка една от българските етнографски области те се отличават със своя специфика и самобитност. В зависимост от комбинациите на различните части от облеклото, мъжките и женските носии се разделят на няколко типа. В българската етнография горната дреха, която определя външната форма на носията, се взема за основа на класификацията. Българските народни носии се класифицират спрямо това дали са носени от мъж или жена и географското местоположение. Всяка част на България се характеризира с определен вид носия:

Добруджанска народна носия,

Северняшка народна носия

Пиринска народна носия

Родопчанска народна носия

Тракийска народна носия

Шопска народна носия

След Освобождението през 1878 година настъпват значителни промени под влияние на градското облекло. Днес носиите се използват при художествена самодейност, някои от художествените елементи – в приложното изкуство, художествените занаяти и по-рядко в съвременното облекло.

Женската носия се разделя на четири вида, в зависимост от кройката и от начина по който се носи горната дреха – двупрестилчена, еднопрестилчена, сукманена и саена.

Двупрестилчена - Този тип носия е характерен за Северна България. Разпространен е в селищата, разположени в земите от река Тимок до Силистра, от Стара Планина до Дунав като обхваща и Мизия. Според етнографите този тип носия е „най-древният“. Той е славянското наследство на Балканите. Главната част на тази носия е ризата, а предната и задната престилка определят наименованието двупрестилчена. Основните елементи на женската двупрестилчена носия са долната риза – *бирчанка* – с богата бродерия около шията, двете завързани престилки – едната отпред, другата отзад и дългия пояс. Престилките обикновено са шарени, най-често с червени райета и линеарни фигури. Предната такава е направена от едно или две парчета плат и е достатъчно голяма да покрие предната част на тялото. Задната е доста по-голяма и е или свободно събрана на кръста, или пада надолу на прави или ветрилообразни гънки. Различните местни варианти на задната престилка като *“окрел”*, *“кирлянка”*, *“завеска”* са едноцветни – черни или тъмносини, с цветни бродирани геометрични фигури по долния ръб и по-рядко по страничните. Поясът, изпъстрен с шарени орнаменти, е толкова дълъг, че може да се опаше няколко пъти около кръста. Последните проучвания сочат, че тази носия първоначално е била широко разпространена в цялата страна, но

през XIX век вече се е срещала главно в Дунавската равнина, откъдето е изчезнала почти напълно през първата половина на XX век.

Миникулска носия - в. Бяла гора, Пловдивско, средата на XIX в.
Клонила носия от Бяла гора - в.Бяла гора, Пловдивско, сред. XIX в.

Еднопрестилчената носия - Има значително опростена композиция и външен вид. Характеризира се с дълга долна риза и една престилка, тясна или достатъчно широка, за да покрие предната част на тялото. Тя е срещана само в някои части на Родопите. В своето развитие еднопрестилчената носия се превръща в друг тип носия – с дълга дреха отгоре, и накрая изчезва напълно през първите десетилетия на XX век.

Миникулска носия - в. Бяла гора, Пловдивско, средата на XIX в.
Bulgarian working costume of a woman - Area of Zangraf, 18th XIX - early XX c.

Сукманената носия - Тази носия е срещана в централните, предимно планински райони на страната – Стара планина (с изключение на северните склонове), Средна гора, Витоша, централните и средните части на Родопите, Странджа, Розовата долина, югоизточна Тракия и черноморското крайбрежие. Разпространението на този тип женско облекло обхваща областите от западната граница на страната ни до Черно море. На юг употребата на сукманената носия включва Грънско, Брезнишко, Софийско, Самоковско, северните склонове на Родопите. В Асеновградско разделението свива на юг и обгражда Ксантийско и Смолянско. На север от Пловдив и Чирпан и източно от Стара Загора границата свива пак на юг, за да обхване почти цяла Тракия, източно от районите с двупрестилчените носии, тъй като сукманът се употребява редом с двете престилки като зимно облекло или само за у дома. Сукманената носия е типично и широко разпространено женско облекло. Кроежът на сукмана, както и на всички по-старинни дрехи у българите, е съобразяван с ширината на плата. Получава името си от горната дреха – сукманът, който представлява права или разкроена рокля с деколте направен от черен или тъмносин плат или от бял памучен материал, коноп или лен, с кройка на туника, затворен отпред и покриващ долната риза. Сукманът е с или без ръкави, с бродерия или с красиви апликации по полата, пазвата и ръкавите и се е украсявал с гайтани или бродерий. Във варианта без ръкави тези елементи се намират на “опашките” – ленти, прикрепени към раменета и спускащи се свободно по гърба. Обикновено тъмният плат, от който е изработен сукмана, на безръкавата дреха контрастира с богато украсената с орнаменти тясна престилка. Коланът се закопчава с катарамата. Заради някои много практични свои части като долната риза, безръкавата дреха и престилката, сукманът се е използва дори през първите десетилетия на ХХ век. През средата на века е заменен от друг, нов вид дрехи. В някои Пловдивски села над сукмана носят кадифен елек, а в Трявна освен елека добавят и кадифена престилка. Разновидност на сукмана е саята, вид туника с разрез отпред, която е причислена като четвъртия основен тип народна носия у нас.

Етнографски музей "Св. Кирил" - Пловдив, Тимоняревски архив № 215 а.
Folk costume of women - village of Tundovitsa, Spaldingford area, 1893-1914.

Саената носия - Основните елементи са долната туникообразна риза и горната постоянно присъстваща дреха, наречена сая. Тя е отворена отпред, слабоклината, с различна дължина на полите (до коленете или до глезените) и на ръкавите (къси или дълги). Тъканите за изработка на саята са различни по материал и по колорит. Преобладават саята от едноцветен вълнен или памучен плат - бял, син, зелен, тъмно зелен, чисто черен или черен такъв на райета. Някои от широк разпространените разновидности са от пъстроцветна тъкан на ивици с преобладаващ черен цвят. Украсата на саята е съсредоточена по пазвата и по края на ръкавите. Българката в случая сякаш се ръководи от по-особени естетически принципи: изявява се като изкусна майсторка на везбената линейна орнаментика, допълнена от многоцветни гайтанени обтоки. Саеното облекло е дълго и отворено до кръста, с къси или дълги ръкави, с бродерия по пазвата и ръкавите. Други, неизменни основни елементи в състава на тази носия са също коланът (пояс - от едноцветна черна или червена вълнена тъкан и вълнената престилката, умерено украсена с плетени или бродирани шарки, червена, на ивици, а в някои югозападни райони с многообразна тъканна орнаментика. По-къса и то главно използвана на празник е сърмената престилка. Тази носия е срещана главно в южните и югозападни части на частта на страната – долините на реките Марица, Струма и Места и в Родопите. В югозападните области доминират червените нюанси на тъканта, както и плътността на декоративното везмо - отново в червено, предпазващо от уроки, според народните поверия. Въпреки широкото и разпространение тя да изчезва през първите десетилетия и особено през средата на XX век.

Народна носия - с. Пловдив. Забравен, северно-източен от XIX в.
Народна носия - с. Бяло от Санданско. Южна част, началото на XIX в.

Носия с фустан като горна дреха – тясна, прилепнала горна част на рокля, с широка пола, набрана фусти и събрана в кръста. Изработвани от различни вълнени, памучни или копринени материи. Този

вид се появява под влияние на Европейската мода през Възраждането - XIX век и също се счита за вариант на женската носия.

Престилка - Специалистите посочват, че тя е една колоритна част от сукманената носия, най-представителен и най-често описван елемент от женското облекло. Нарича се още ута (фута), фуста или прегач. Среща се в три разновидности: едноплатова, двуплатова с вертикален съединителен шев и двуплатова с хоризонтален съединителен шев. Тя е неделим елемент от втория пласт облекло и допълва цялата женска дреха в цялата българска етническа територия. Предназначението на престилката е повече като на украса отколкото свързано с определен тип работа. Разнообразието ѝ се дължи на факта, че те са знак за местопроизход и символизира плодовитостта. В някои райони венчалната носия се състои от няколко на брой престилки една върху друга с различна декорация като пожелание за няколко бремености. Всеки регион притежава своя специфична украса като цветове допълнително пришити монети, ресни, пискюли, маниста, пайети, кадифе или дантели. Женските са стандартни като размер приблизително 50см. х 70см., а детските са по-малки.

Риза - Един от основните елементи, който присъства в основните споменати по-горе четири вида носии, както за мъжете, така и за жените е Т-образната риза. Тя е с процеп отпред, често с бродерия, а дължината и варира. До прасците при жените и до коленете при мъжете. Никога не се ходи само по риза. Дори през лятото невестите слагат поне престилка отгоре, а мъжете я запазват в потурите. Ризите са изработвани най-често от изцяло бяло платно - памук, лен, коноп, а по-заможните носят ризи от тънка коприна. В ризата е сложена доста символика на човешкото битие. Бялата риза символизира, както чистотата, така и мъжествеността. При празник се шие нова риза, богато украсена с бродерии, направо върху плата или с пришити везани разноцветни „кенета“. Според традицията върху основния елемент, ризата, жените винаги трябва да обличат някаква връхна дреха.

Забун - Друг вид женско облекло са забунът - бяла дреха от домашен вълнен плат с широки ръкави.

Аладжата - дреха с цветен или раиран десен.

Мъжка народна носия

Мъжкото облекло се разделя на два типа според неговия цвят – белодрешно и чернодрешно.

Белодрешната и чернодрешната мъжка носия са предшествани от облекло, състоящо се от дълга риза, подобна на туника, падаща свободно над панталоните от бял памучен или вълнен плат, и събрана в кръста под пояса или колан. Това не са разновидности, обособени по географски принцип, а два последователни етапа в развитието на традиционното мъжко облекло. Това е носия с подчертано консервативен стил. Запазването му се дължи на неговата пригодност към условията за основния поминък-земеделие и животновъдство. Белодрешното облекло, разпространено в цялата страна, постепенно е било изместено от чернодрешното, първоначално в източните и южни части, а по-късно и в западните. За тази промяна съдим по наличието на носии като шопската, в която има комбиниращи елементи от двата вида облекло. Този вид облекло се използва най-дълго в Дунавската равнина и в топлите долини на реките Места и Струма. Географското разпространение на двата вида носии не е точно ограничено или постоянно. Те са се влияят една от друга и са свързани с междинни връзки, които са смесица от елементи от двата стила.

Белодрешната носия – която е по-стара от двете, се състои от подобна на туника риза, панталони от бял тепан плат с прави гамашаи, бенеvreци с тесни и дълги, плътно пристегнати към тялото ногавици, или с димии с широки къси крачоли, украсени с червено, синьо, черно и понякога дори бяло по шевовете и ръбовете. Външният вид на носията се определя от горната дреха – късак, клашник, долактеник, голяма дреха, спускаща се под кръста или по-дълга до колената, отворена отпред, с или без ръкави, украсена с различни цветове. Тя е с клината кройка и значителна дължина. Специфичен стил белег на украсата са линейните везбени мотиви и обтоки от цветен гайтан край ръбовете на пазвата, по краищата на ръкавите и по върховете на клиновете. Поясът е неизменна принадлежност: декоративна, предимно червена тъкан, но има и шарен пояс с линейни орнаменти по цялата си дължина или само отпред. Завива се стегнато около кръста на мъжа и е достатъчно дълъг, за да може да се опаше няколко пъти. Това облекло, което в миналото се среща почти навсякъде в българските земи е използвано най-много в западните части на страната. През първите десетилетия на XX век започва да изчезва дори и оттам и е бива заменено от чернодрешната носия или от градското облекло.

Чернодрешна носия - типична чернодрешна носия, която е правена на ръка от занаятчии или е произвеждана в манифактури, е част от общия за страната процес на потъмняване на мъжкото облекло, най-изявен през епохата на Възраждането. То е продукт на новите обществени, стопански и културни условия. Носията е наследила от белодрешната такава ризата, пояса, калпака и цървулите. Формата ѝ зависи от тъмните панталоните, които са с променена кройка на гащите (потури) и горните дрехи. Гащите (потури) са широки, с обилна окраса от черен гайтан. Любопитна е широко разпространената народна представа за тях: колкото са по-набрани и колкото по-ниско и надиплено е дъното им-толкова е по-заможен притежателят им. Шити са от шаяк (или с естествения цвят на вълната – черен или сини), с горна част и постепенно стесняващи се надолу, украсени с черни или тъмносини ширити. С цел да се заздравят шевовете и подгъвите, ширитите са се превърнали в богати и сложни орнаменти около джобовете и по долните ръбове. Жилетката, направена от същия материал, стига до кръста. Тя е с права кройка, отворена отпред, с или без ръкави и също украсена с ширити. Горните дрехи – елек, аба, антерия са с прави очертания. Върху ризата се облича плътно прилягаща безръкавна дреха, без яка, предниците на която се закопчават отгоре до долу и полите ѝ се пъхат в потурите. Нарича се елек, джамадан, запасалник. За по-студено време се облича т. нар. аба (салтамарка, аджамка, гриш) – къса до над пояса вълнена дреха с тесни и дълги ръкави, силно прилягаща до тялото, отворена отпред и предниците ѝ не се допират. В кройката ѝ са характерни силно стесненият надолу гръбен плат и отделни подмишечни вставки. Абата е без яка или с твърде ниска яка и не се запасва в пояса. Поясът е плътно завит около кръста: вълнен, червен, забележителен с голямата си широчина – значително по-широк е от пояса при белодрешната носия. Останалите облеклови части – колан, калпак от кажа, цървули - са принадлежности и на белодрешния костюм. В зависимост от широчината на потурите, от начина на стягане на пояса и от други някои особености в отделни дрехи съществуват много вариации чернодрешни носии от

Чернодрешната носия - Типичната чернодрешна носия, която е правена на ръка от занаятчии или е произвеждана в манифактури, е част от общия за страната процес на потъмняване на мъжкото облекло, най-изявен през епохата на Възраждането. То е продукт на новите обществени, стопански и културни условия. Носията е наследила от белодрешната такава ризата, пояса, калпака и цървулите. Формата ѝ зависи от тъмните панталоните, които са с променена кройка на гащите (потури) и горните дрехи. Гащите (потури) са широки, с обилна окраса от черен гайтан. Любопитна е широко разпространената народна представа за тях: колкото са по-набрани и колкото по-ниско и надиплено е дъното им-толкова е по-заможен притежателят им. Шити са от шаяк (или с естествения цвят на вълната – черен или сини), с горна част и постепенно стесняващи се надолу, украсени с черни или тъмносини ширити. С цел да се заздравят шевовете и подгъвите, ширитите са се превърнали в богати и сложни орнаменти около джобовете и по долните ръбове. Жилетката, направена от същия материал, стига до кръста. Тя е с права кройка, отворена отпред, с или без ръкави и също украсена с ширити. Горните дрехи – елек, аба, антерия са с прави очертания. Върху ризата се облича плътно прилягаща безръкавна дреха, без яка, предниците на която се закопчават отгоре до долу и полите ѝ се пъхат в потурите. Нарича се елек, джамадан, запасалник. За по-студено време се облича т. нар. аба (салтамарка, аджамка, гриш) – къса до над пояса вълнена дреха с тесни и дълги ръкави, силно прилягаща до тялото, отворена отпред и предниците ѝ не се допират. В кройката ѝ са характерни силно стесненият надолу гръбен плат и отделни подмишечни вставки. Абата е без яка или с твърде ниска яка и не се запасва в пояса. Поясът е плътно завит около кръста: вълнен, червен, забележителен с голямата си широчина – значително по-широк е от пояса при белодрешната носия. Останалите облеклови части – колан, калпак от кажа, цървули - са принадлежности и на белодрешния костюм. В зависимост от широчината на потурите, от начина на стягане на пояса и от други някои особености в отделни дрехи съществуват много вариации чернодрешни носии от

локално значение. Така се означава и класовата принадлежност. Черните дрехи са украсявани най-често по съединителните шевове и по ръбовете – покрай джобовете, ръкавите, крачолите, яката и прочие с черни или сини усукани върви. Количеството на гайтан по дрехите понякога е извънредно голяма и показва аристократизъм и личен вкус. На границата с белодрешната носия се срещат носии с черен цвят, при които потурите са по-широки от беневреците, но по-прибрани от типичните потури и се наричат димии или потури (Плевенско, Никополско, Павликенско, Ловешко). Останалите дрехи са често с значителна клинатост и по-дълги от съответните аба и елек в източните области. Клинатостта на абата и сравнително по-голямата дължина, отколкото при обикновената аба до края на първото десетилетие на XX в. бе много спазвана най-вече в старческото облекло на Западно Средногорие – Ихтиманско, Пирдопско, Пазарджишко, Панагюрско, Карловско, Айтоско и у населението на Странджа. Димии като летни и зимни дрехи се носят от значителна част на южнотракийското население с особена права кройка. Поради предимствата които дава при работа на полето, на двора и дори в работилницата, тази носия е използвана доста дълго време – чак до средата на XX век. Чернодрешното облекло е обратно на белодрешното: чернодрешно – горе стегнато, долу разширено; белодрешното – горе разширено, долу стегнато.

Примерна летна мъжка носия – Сярският край на XIX в.
Festive man's winter costume – Stara Zagora area, late XIX c.

Задължителни за българското облекло в миналото са **калпакът** за мъжете и **кърпата** за жените. На главата, задължително се поставя кожен калпак, наречен гугла или плетена шапка с геврен на темето. Калпакът независимо от разнообразието от цветове, големина и видове, е отличителна черта на

българите не само помежду им, но и за съседските народи. Обикновено се изработва от овча кожа с руното навън и предпазва, освен от студ и настинки, така и от лоши очи. Калпакът до такава степен гарантира защита, че е свалян единствено при влизане в църква, при лягане за сън и в знак на голяма почит към някого.

Еквивалент на калпака за мъжете е кърпата за жените. Освен социален статус на жената (за омъжените тя е задължителна), показвал и нейното материално състояние. Най-често жените се забраждат с широк бял или цветен квадратен плат, сгънат по диагонал. Друг тип забраждане се прави с месал (2-3м. платно, украсено с шевици и ресни). В някои райони под или над кърпата се слагат диадеми или специални косачници. При различни поводи се носи различна кърпа. Празничните кърпи често са украсени с бродерия, с пришити мъниста или парички, с пискюлчета или ресни.

В традиционния костюм и мъжете и жените се „препасват“ с **колан** или **пояс**. В зависимост от местната носия коланът при жените предържа предната и задната част на дрехата, двете престилки или просто пристяга талията. Върху потурите и елека се навива широк керемидено-червен вълнен пояс. Като последните обикновено са изработени от вълна в червен, тъмноморав и по-рядко син цвят. Те достигат дължина около два метра и се увиват около кръста четири-пет пъти. При мъжете освен да крепи панталоните, поясът пази и кръста от настиване. Освен това поради липса на джобове, коланът служи за скриване или пък за демонстрация на кесия, нож, пищов, препаска.

Що се отнася до обувките, българският селянин се носи най-вече с **цървули**. Всяко семейство само си ги изработва от кожата на прасе, която се изсушава, омотава се около крака и се стяга с върви. Над ходилата се навиват навои, които представляват бяло платно, на което се навиват черни връзки в определени фигури. Такива навои мъжете навиват през студените дни и в делнични дни. В празнични дни обуват подколеници, които се изработват от бял шаяк и се завиват отзад по цялата дължина с телени копчета. Хората в града носят, по турски образец, чехли (еминии) с разнообразни модели, изработени от фина кожа и богато украсени. Като влияние от Европа се разпространява съвременния вид обувки, наричани калеври и кундури. Думата „обувка“ навлиза в езика много по-късно.

Град Перушица е разположен на етнографската граница на двата основни типа женски носии – саянената и сукманената. По отношение на разпределението по етнографски области перушенската носия по-скоро спада към тракийската национална носия, когато се касае за женските дрехи, макар че има привнесен мотив от родопската етнографска област. Тази тенденция се наблюдава при престилките.

При мъжката носия основният тип е чернодрешната, а що се отнася до етнографската област - те спадат към тракийската. Наблюдава се носенето на предимно тъмни горни и долни дрехи, а около 1910 – 1915 г., макар и твърде рядко, и носенето на светли горни ризи. За жалост Перушица е опожарена до основи през Април 1876 г. Дори са правени повторни набези от башибозуците няколко месеца след потушаване на въстанието, с което шансът да се запази нещо е почти нулев. Не е останала много писмена информация или материали, които да ни дадат повече конкретни подробности. Разбираемо, не са запазени автентични дрехи или тъкани, Твърди се, че към XVIII век се появяват арнаутите по тези места, а близо 100 години по-късно перушеници привнасят арнаутските ризи към облеклото си. Любопитен факт е и друг добавен „атрибут“ към мъжката носията – закачането на малко, продълговато парченце бял плат или кърпа. То стои сгънато в дясната част вътре в пояса. Така, ако се „извие кръшно хоро на мегдана“ (бел. е моя) нужната хороводна кърпа е винаги подръка. Това е правено предимно от младите арнаутски момци, но примерът за ползването и носенето на кърпичката впоследствие се отнася за всички мъже в Перушица, без разлика във възрастта и статуса им.

Жените носят качул на главата си, според Спас Гълъбов. Това представлява най-общо казано островръха шапка, под която не се поставят допълнителни „принадлежности“ и „аксесоари“. Все пак има малко публикуван материал по този въпрос в списание „Народни умотворения“ преди 1900 г. Това са най-ранните писмени данни, достигнали до нас, които отговарят на описанието на типичното перущенско облекло. В по-късни години излиза и изследване на перушенеца Спас Гълъбов (бащата на проф. Константин Гълъбов), публикувано в списание „Родопски напредък“, IX., кн. 8-9 стр. 213-218, в която според него, старата носия в Перушица се запазва докъм 1915 година и е:

Женската носия – На главата – качул, чумбер, шапка, кичоре, подбрадник, косатник и бяла дълга кърпа. Качул: - Шиел се от абени парцали, заострял се и се зашивал над челото като шапка. Чумбер: - Парцалче, широко два пръста, нашито с малки сребърни парици се закачвало на тила, като се увивало около главата под челото във вид на обръч. Подбрадник: - Малка ушита лентичка, която се пришивала към шапката, прекарвала се под брадата и се закопчавала от другата страна, за да крепи шапката на главата. Подбрадникът се украсявал с шити шарки и с ред парици, нашивани една върху друга. За копче на подбрадника поставяли малка въдичка, тъй като копчетата още не били въведени в употреба. Шапка: - Ушивала се от бяло платно и се гледало да бъде малка, за да може добре да се покрива с бяла кърпа. По-късно за улеснение и, за да не се губи време да я шият се слагали вехти турски фесове, обикновено замърсени и захвърлени от мъжете. Бялата кърпа: - Покривала всички гореизброени елементи от носията, стоящи на главата. На мода по онова време била тенденцията белите кърпи да бъдат дълги и да покриват назад цялата коса. Косатникът се шиел от платно, широко около две длани и дълго до долния край на сукмана. Обикновено се нашивали сребърни парици, които закачвали на тила да увиснат до петите. На долния край били подшивани със синджирче и накичени по него „трепки“ (сребърни висулки, закачени с халкички). Особеност само за невестите. Кичорите: - Две върви, нашити със сребърни парици и закачени с въдички за шапката, за да висят и от двете страни под ушите. Ушите пробивали на Благовещение. Перушенки поставяли сребърни или от друг метал обеци. Старите жени си сплитали косите на една или две плитки и си оставяли „муси“ (увиснали коси) над ушите, а момите и невестите сплитали косите си на няколко плитки.

Облекло Забуни: - Връхни дрехи, ушити от черен или син шаяк, подръбен с гайтани и ширити, прорязани отпред, а на дължина до под коленете. Сауте: - Видоизменение на забуните. Различното е, че били с ръкави. Няколко години по-късно се появили Джубетата: - Различна от саите, без ръкави (като забуните), но при подмишниците се нашивали „перници“ за украса. С ширит се обшивали и ръкавниците на джубетата. След време тези връхни дрехи са заменени със сукман. Върху тях през зимата се носели шаячни кюркове, подплатени или неподплатени с кожа. Сукман: - Връхна дреха като забуна, но малко по-широка и шита от шаяк. На долния му край поставяли нашивки от

бяло, жълто и синьо сукно, нашит едно за друго за разнообразие. Нашивката от зелено сукно била махната да не дразни турците, които считали това за престъпност и често наказвали мъжете на провинилите се жени наказвали мъжете на провинилите се жени.

Престилкилки: - От шарен вълнен плат. По-късно се носели едноцветни, предимно ален шарен вълнен плат.

Ризите: - От ленен плат, изтъкан от самите перущенки. По-дълги от джубетата и забуните. Около им пришивали тясно платно, което се е наричало „приставулка“. Приставулките прегъвали на два ката и ги зашивали за ризата, за да може, след като се поизпотят, да ги отпорят и заменят с други. Те, както и ръкавите, били изтъкавани с кенари и накрая им нашивали „поли“ от жълта, черна или синя прежда. Саите, забуните, ризите се носили само от момите, а чумберите, кичурите и др. били достояние само на жените. Старите баби разказвали, че качулите се носили по-рано, но после ги изхвърлили от употреба и се носили само чумберите, които се правили по-широки. Невестите носили и „амалии“ на гърдите. Правили ги от четвъртито вълнено парче, нашито наоколо със сребърни парички, а в ъглите зашивали връзки, за да се превързват към тялото. Жените носили и пояси – сами си ги ушивали. Над пояса поставяли сребърни или медни пафти. Малко преди Освобождението поясите били изоставени. Носили ги млади невести, и то скоро след омъжването си. По-късно поради различни причини (насилствени - от страна на турците и модни)почти всички стари женски украшения към облеклото били изоставени. Ръкоделското изкуство на перущенците безследно изчезнало. Старците не помнели откога и откъде били донесени техните носии. Те ги заварили от своите деди и прадеди своите деди и прадеди.

Мъжка носия – На главата носили и зиме и лете гугла (кожена шапка). Главите си бръснели до средата и си оставяли на върха дълги коси, сплетени на плитка (това бил стар обичай и за момчетата и за старците). По-късно, около 1860 година момчетата започнали да стрижат косите си, а старците ги оставяли несплетени („чумбаси“). За най-голяма чест се считало младите невести да решат чумбасите на старците – свекърите. При царуването на султан Меджид момчета и ергените заменили кожените гугли с фесове, а старците продължавали носенето на гугли до Освобождението и след това. За горна (връхна) дреха зиме и лете всеки мъж носел късо кепенце, подръбено със син гайтан. Когато се променили женските облекла, се променили и мъжките „кепенца“ на „кюркове“ и сака,

които носили само зиме, а през лятото носили къси до кръста долми. Под долмите лятно време носили елек, а зиме антерия. Кюркът и сакото били подплатени непременно с кожи за по-голяма топлина. Поясът и долмите (потурите) изтъквали от вълнена прежда. В началото носили бели пояси, защото турци им забранявали червените, но като започнали да носят фесове – „меджиета“ белите пояси заменили с червени. В димии е внесена малка промяна – правили ги по-изопнати, като панагюрските. С изключение на феса, който веднага след Освобождението бил захвърлен като най-омразно, мнозина продължили да носят с малки изменения старите облекла. Сако, долма, елек, антерия, пояс, димии оставили още преди Освобождението. Около 1870 година перушници започнали да се обличат с френски дрехи. Първите, които носели такива дрехи били: Петър Бонев, Димитър Минчев, Атанас Кънев. За обуца всички мъже носили цървули, направени или със синджири, или червени ремъци. Цървулите се носили без разлика на мъж или жена. В празнични дни всички по-заможни носили „калеври“, а по-късно („чепици“). Тези носии се запазили докъм 1915 година (отчасти)“.

